

Értékmentés, európaiság, a mértékletesség erkölcsse

Mindent, mi érték, átmenteni, ami csalárd, elvetni. Múltból, jelenből egyaránt

Eötvös Józsefről, 1848, majd 1867 kultuszminiszteréről az iskolaügyben, a nemzetiségi kérdésben tett lépéseinek méltatása mellett sok negatívumot elmondott a történetírás, és elmond ma is. Tárcaját is elhagyva, 1848-ban a radikalizálódó mozgalom elől külföldre menekül. Elmondják róla, hogy az európai forradalmak bukása után hátat fordít a kor egyik uralgó eszméjének: a nemzeti állam elvének, és a nemzeti közösségi eszmerendszer helyett az egyén, a polgár jogainak fejlesztését tartja a legfontosabbnak. Elmondják róla, hogy a nemzeti függetlenség gondolatával szembeszegülve a birodalmi és az összeurópai egységet tartotta az egyén szempontjából a jövő alapjának. S mondják róla – kritikával –, hogy a nemzetállam szétszabdaltságát, melynek akkor Európa csak elébe nézett, anakronisztikusnak tartotta az 1850-es években – mondván: a vasutak, a közlekedés fejlesztése oly közel fogja hozni egymáshoz a különböző nyelveket beszélő népeket, hogy a nemzetiségi elv túlhaladott eszmének fog tűnni. S a jóslat valóban nem vált be.

De kérdezem: az adja-e egy politikai gondolkodó megméréstésének alapját, hogy a jelenének vagy jövődjének fejlődését naprakészen diagnosztizálja-e? Hogy gyártott-e olyan mondatokat, melyekre az utókor politikusai vagy beszédírói hivatkozhatnak? Én úgy gondolom, nem.

Az eötvösi életmű *magatartásforma*. Magatartásforma akkor, amikor az európai hűbéri államok rogyadozása és a polgári társadalmak keletkezésének korában nem hagyja magát elragadtatni a pillanatnyi politikai hevülettől. Arisztokrata származása ellenére az európai első modern értelmiségiként vallja, hogy meg kell különböztetni azt a *tévedést*, amely *magukban az eszmékben veszi* magyarázatát, attól a *tévedéstől*, amely az *eszmék alkalmazásában rejlett*. Ezért tülemelkedve a napi pártpolitikai küzdelmeken, igyekszik menteni mindazt az értéket, amely az általa tévútnak tartott forradalmak előtt feszítette az európai értelmiség gondolkodását. Meg akarja menteni a polgár, az egyén jogának mindennek fölé emelését valló liberális eszmerendszert. És meg akarja menteni azt a technikai és életmódbeli fejlődést, amely a polgár mindennapjait látszott gyorsan fejleszteni az 1840-es években. Vajon ma, amikor a 20. század forradalmi megrázkódtatásai vagy tévútjai nemcsak a magyar nemzet, de az egész közép-európai térség számára teszik fel a kérdést: hogyan tovább? – vajon nem kell-e az eötvösi magatartáshoz visszanyúlnunk, amely az elmúlt évszázad fejlődéséből mindent, ami érték, át akart menteni? Átmentés, átmentés, átmentés... Napi politikai programszavakként harsognak körülöttünk. De vajon nem kell-e *mindent, ami érték volt a nemzet számára a múltban, átmenteni*? S mindent, ami műrosznak bizonyult a régiben, vagy *csalárdnak bizonyul az újban*, nem kell-e *elvetni*? Azt hiszem, igen.

Az 20. század végi magyar és közép-európai társadalmak új szellemi szintézisének alapjait csakis az elmúlt évszázad minden értékének átmentése adhatja. *Új szintézisre kell törekednünk*. S e szintézisben igenis helyet kell kapniuk az évszázad forradalmi és ellenforradalmi által megtépázott vagy éppen félreértelmezett *liberalizmus eszméinek*, vagyis az egyén tiszteletét az egoizmustól, az önközpontúságtól. És igenis helyet kell kapnia a forradalmi vagy ellenforradalmi ideológiák által oly sokszor agyonértékelt és átértékelt *konzervatív értékeknek*, azoknak az európai társadalmak évezredes szokásrendszerében élő kötődéseknek, amelyek a kisközösségi, a családi, az emberi együttélés évezredes ragacsanyagai voltak és maradnak. És igenis át kell menteni azokat az értékeket, amelyeket a *szocialitás* termelt ki a 19–20. században, és amelyik eszmerendszer most, a szovjet típusú rendszerek bukása után diszkvalifikáltan a társadalmi gondolkodás peremére szorult, de amelyik azt hirdeti: az egyén feltétlen tisztelete szükséges a hagyományos kisközösségi értékek megbecsülése mellett: a versenyben elbukó egyén fölé kell, hogy feszüljön a szociális biztonság védőernyője és az életet újra és újra elkezdni lehetővé tevő szociális biztonságrendszer.

Az eötvösi életmű magatartásforma. Magatartásforma, amikor saját nemzetének jelenéről és jövőjéről gondolkodva nemcsak a politikai intézményekről, de a földműves, az iparos hétköznapjairól elmélkedik, mindig egy mérce lebeg szemei előtt: az *európaiság mércéje*. Igaz, tévedett akkor, amikor azt gondolta, hogy a nemzeti tagolódású államrendszereknek nincs jövőjük a 19. század második felének Európájában. Igaz, tévedett abban, hogy a technikai, ipari fejlődés keresztülszabdálja a nemzeti államok határait, s ezzel szét is rombolja azokat. De ki tagadná, hogy messze igaza van, amikor minden magyarországi politikai, kulturális mozgalmat az európaihoz viszonyítva tesz mérlegre egy társadalom mindennapjai számára.

Az eötvösi életmű magatartásforma. Magatartásforma abban az értelemben, hogy követi a mértékek, az egyensúly vezéreszméjét. A polgári erkölcs, amelyik megóvja a társadalmat a szélsőségektől, ez lehet szerinte a fejlődés egyetlen követendő útja.

A magyar politikai gondolkodás 150 év a forradalmi viharok kitörésének bámulatában. A magyar politikai gondolkodás marxista és nem marxista periódusában egyaránt rajongva csüggett a politikai forradalmi összecsapások óráinak, napjainak történetén. És a magyar politikai gondolkodás 150 éve *becsüli le* a konszolidáció fontosságát, *a társadalmi munkavégzés napi békességének gyarapító hatását*. Vajon akkor, amikor Eötvös a polgári társadalmak kibontakozásának korában, a 19. század második felében, ezeket a tényezőket emelte a politikai gondolkodás középpontjába, nem fogalmazott-e meg olyan közösségi eszményeket, amely eszmények követése most, a 20. század végén, a polgári társadalmak válságának korában is mértékadóak? Én úgy gondolom, igen.

Az Europa Institut Budapest az európai gondolkodás tanulmányozását, a különböző népek tudósainak, fiataljainak egy műhelybe gyűjtését tartja feladatának, programként vallja a *magyar értelmiség európai szinten tartásának követelményét*. Úgy gondolom, nem véletlenül nyúlunk az eötvösi hagyományokhoz, amikor a *nemzeti értékmentés, az európai szintű magyarság és a mértékletes bölcsesség követelményét* kívánja az értelmiség gondolkodásának középpontjába állítani.

GLATZ FERENC